

Cultuur en Beschaving

De door de politiek beoogde bezuinigingen op cultuur roepen veel kritische reacties op. In dit verhitte debat worden cultuur en beschaving vaak in één adem genoemd alsof het een twee-eenheid is. Daar kunnen echter naar mijn inzicht grote verschillen in bestaan. En het is goed om altijd helder te zijn in de begrippen, die men hanteert. Het publieke debat wordt vaak enorm verontreinigd door het ontbreken van heldere definities voor begrippen, die voor verschillende ontvangers sterk onderscheidende betekenissen kunnen hebben.

Dit geldt des te meer voor zulke gevoelige thema's als "cultuur" en "beschaving". Beide staan open voor zeer ruime interpretatie. Bij beschaving gaat het in mijn belevingswereld vooral om het gedrag ten opzichte van de medemens, direct – bijvoorbeeld face-to-face – en indirect – bijvoorbeeld het wangedrag, wanneer je de rijkswegen vol kladdert met graffiti of bij het stoplicht je asbakje leegt.

Maar beschaving kan ook anders geïnterpreteerd worden als "goede manieren" – bijvoorbeeld bij het vasthouden van het mes aan tafel of het aanschuiven van de stoel van de tafeldame. Of geheel anders en nog veel breder, als we het over de totaliteit van prestaties en gedragingen van een land en een volk op enig tijdstip in de geschiedenis – zoals "de Griekse beschaving tijdens Homerus" – hebben.

Cultuur is een even rekbaar begrip variërend van de schoonheid van een optreden van het Concertgebouworkest of de kwaliteiten van Rembrandt tot de "cultuur" van voetbalsupporters. In de eerste interpretatie wordt cultuur vooral gezien als het totaal van kunstuitingen. In de laatste interpretatie is cultuur niet meer of minder dan een stelsel van gewontes, die door anderen al of niet met bewondering of afgrijzen bekeken worden.

In beide definities is het woord in beginsel waarde vrij en wordt de lading van het woord bepaald door de gebruiker. Bepaalde abstracte kunst wordt door de een bewonderd, door een ander verafschuwde. Evenzeer is de cultuur van voetbalsupporters voor sommigen een levensideaal, voor anderen een bron van afgrijzen.

In de meest brede interpretatie van het begrip "cultuur" is dit vrijwel identiek aan het begrip "beschaving". Ook dan zijn beide begrippen weer in beginsel waarde vrij. De beschaving of cultuur van de Maori's, de Bosjesmannen of de gemiddelde Amerikaan zal door één ieder verschillend beoordeeld worden. Dus het is belangrijk om een keuze te maken in het debat over cultuur en beschaving en aan te geven waar men het over wil hebben.

Een relevante vraag voor mij is nu: wat wordt meer bedreigd: onze cultuur in de vorm van het geheel van kunstuitingen in ons land, zoals bedoeld in bovenstaande eerste definitie of onze beschaving, in de vorm van hoe wij met onze medemensen omgaan, zoals ook weergegeven in de eerste omschrijving? En wat is de interactie tussen cultuur en beschaving volgens deze afbakening?

Om met het laatste te beginnen: ik denk, dat het verband tussen cultuur en beschaving volgens deze definities praktisch hoc tempore minimaal is, hoewel er op de lange termijn waarschijnlijk wel een verband is. Het lijkt mij namelijk zeer wel denkbaar, dat op een bepaald moment onze cultuur een hoogtepunt heeft bereikt, terwijl onze beschaving zich juist op een dieptepunt bevindt. Wel ligt het

in de lijn der verwachting, dat een positieve beschaving cultuur stimuleert en andersom. Maar daar kunnen tientallen jaren tussen liggen. Net zoals een goede jeugdopleiding pas ruim tien jaar later goede voetballers oplevert.

Hoewel praktisch niet meetbaar, is mijn overtuiging, dat beschaving, die immers breed gedeeld moet zijn onder de bevolking, een veel positiever effect kan hebben op cultuur dan andersom. Als er nu ergens in de ontwikkelde economieën aan moet worden gewerkt dan kies ik dus nadrukkelijk voor beschaving. Dan volgt de cultuur vanzelf wel. Andersom lijkt me veel minder waarschijnlijk. En anders gesteld: cultuur is vooral de optelsom van individuele inspanningen – en zal dus nooit geheel verloren gaan als het geheel aan 'de markt' wordt overgelaten, terwijl beschaving niet zonder gezamenlijke inspanning kan.

Dus diegenen, die op de noodzaak wijzen om cultuur te ondersteunen en van overheidswege te financieren, en die daartoe het beschavingsargument hanteren, hebben waarschijnlijk maar een zwak argument. Veel betere argumenten zouden kunnen zijn: de effecten op onze internationale reputatie en op onze gevoelens van trots.

Dan nog blijft de vraag: als de overheid cultuur financieel moet steunen, wat is dan het optimale bedrag? Een vraag, die zich helaas op bijna elk terrein van overheidsbemoediging – gezondheidszorg, onderwijs, veiligheid, defensie – heel moeilijk analytisch laat beantwoorden. En dus concentreert het parlementair debat zich altijd op "een onsje meer of een onsje minder". Daarbij prevaleert de persoonlijke intuïtie, slechts beperkt geholpen door vergelijkingen met historische gegevens, met landen om ons heen en dergelijke.

De bereidheid in het publieke debat om deze trivialiteit te onderkennen zou de kwaliteit daarvan al belangrijk verbeteren. Een bezoek aan het Concertgebouworkest kost hier 35 euro; als het orkest in Tokyo een optreden verzorgt vragen ze een veelvoud.

Was beschaving maar even gemakkelijk te produceren als cultuur. Dan zouden we daar onmiddellijk een groot budget voor moeten uittrekken. Want werkelijke beschaving in de omgang met anderen in al zijn dimensies – respect voor andermans goed en welzijn – zou tot dramatische besparing in maatschappelijke kosten leiden. Ons veiligheidsbudget zou kunnen worden gehalveerd en ons onderwijsbudget zou eveneens behoorlijk af kunnen slanken. Ons fysieke en geestelijke welzijn zou een enorme sprong vooruit maken. Maar hier is niet zo zeer de vraag: hoeveel geld kan ik er optimaal aan besteden? Veeleer is de vraag: hoe voer ik een dergelijk programma uit?

Het is zeker tijd voor een beschavingsoffensief. Maar dat vraagt meer dan een budgettaire beslissing. Dat vraagt het vermogen een beeld te creëren van een beschaafder land, mensen daar mee te inspireren en ertoe aan te zetten om mee te doen. Cultuur kan daar een heel klein beetje bij helpen, maar veel bredere acties, die een veel groter publiek effectief bereiken en aanspreken zijn daartoe nodig. Eén van de centrale ambities van MaatschapWij.

Mickey Huibregtsen

3 november 2010

